

Rödockrarummet Stenålderns eget galleri i Ångermanland

"Vi får föreställa oss ett `Stenålderns eget galleriområde i västra Ångermanland`. Det är ett område vilket inte har någon känd motsvarighet i Sverige. Där är nu fjorton kända hållmålningar. Om jag dristar mig att använda ett trendigt ord kan jag skriva att vi ser ett komplext *kluster* av förhistoriska målningar. Och vart och ett av dessa verk i rödockra är en unik klenod som skickar sina meddelanden genom tiden upphängda som de är på sina väl valda platser. Under tusenden av år har de ackompanjerats av värme och kyla, vindar och vattendrag, skogar och dess sus, berg, människor och inte minst - den suveräna älgen - vilken är klart dominerande som motiv på målningarna. Och som jaktbyte ännu i denna dag. Målningarna är även en skattkammare, ett markernas eget, låt mig säga - `rödockrarum` - som förtrollar vare sig de är blekta och fragmentariska, små eller stora, eller tydliga och uppfriskande som en klar höstmorgon. Men `urnorrälänningarnas` konst är även en produkt av när hon levde närmare naturen än hon någonsin kommer att göra igen. Detta blir så levande, när man befinner sig intill dem. På Harahällan blir deras närvaro mycket påtaglig. Vi ser närapå identiskt samma landskap som dem. Vi ser det fantasieggande landskapet. I samma forsande friska oreglerade vatten kan även vi som dem kupa handen och släcka vår törst, eller bada. Vi ser även samma älgstråk och samma spillning. Kanske även dom såg när öringen pilade iväg över selet eller älgen som betade vid utloppet av ån. Kanske även dom höjde blicken mot skyn och såg - kungsörnar, vilka vi såg..."

Så skriver arkeologen Bernt Ove Viklund i en betraktelse hösten 2004. Han har de senaste åren utforskat hållmålningar i nordvästra Ångermanland. Ett av de mest intressanta områdena ligger i trakterna mellan Ramsele och Bodum. Området genomkorsas av Fax- och Fjällsjöälven som i sin tur mynnar ut i Ångermanland. Många sjöar, tjärnar och myrar letar sig genom bäckar och åar in i älvarna. Flodavgreningen Vängelälven som förbinder de två större älvarna har central betydelse i området. Efter upptäckten av de båda hållmålningarna på Harahällan i Nagasjöån riktas blickarna nu på detta oreglerade vattensystem, en mångskiftad terräng som kan betecknas "höghöjdsområde" i detta sammanhang. Vi befinner oss i den norrländska bergkullterrängen, övervägande i granit, med många höga berg - vissa över 500 meter - och mängder av branter och hållstup, ofta med blockterräng. Förutsättningarna för platser med hållmålningar är mycket goda.

Bernt Ove Viklunds arbete har inte bara varit att lokalisera målningarnas specifika placering på berg eller block. Minst lika intressant är omgivningen och hur det ser ut i landskapsbilden omkring. Varför gjordes hållmålningarna just på dessa platser? Han ser ett tydligt samband mellan målningar och boplatser. Det senare syftar på grunderna efter vinterbosättningar eller basboplatser, vanligen daterade till 4500 - 2500 f. Kr. Troligen är dessa grunder samtida med målningarna. Båda visar områdets betydelse och på dess goda ekonomiska förutsättningar. Hållmålningarna kan vara ett visuellt uttryck för den stabilitet och trygghet som fanns i bosättningen. Det är för Viklund den mest värdefulla utgångspunkten för hans inventering efter hållmålningar i området. Genom det synsättet blir de bara en del av ett större sammanhang där de är "upphängda" på berg och block, och där "tavlorernas ramar" utgörs av omgivningen.

"Hur bär man sig åt för att närma sig det immateriella" frågar sig Viklund. Han menar att det är mycket som är oklart i kommunikationen mellan bemålade block och vår tids betraktare. Stenens språk är inte vårt och tolkningar beror på språk. Därför blir det fråga om spekulationer. Hållmålningar i öppet läge kan ses ha direkt kontakt med yttervärlden, som solen och månen, stjärnhimlen, norrskenet, vindarna, skogen, vattnet och bergen

samt växtlighet, djurliv och människorna. Det är en radikal kontrast till grottmålningar, där totalt eller delvis mörker råder. Den "helighet" som kan uppfattas i öppna hållmålningar är inte densamma som i den undre världens bilder. Det heliga måste enligt Wiklund ligga i närkontakt med allt under himmel och sol, och blir bara fullständig när det sker en integration i omgivningens mikrokosmos och alltets makrokosmos.

Bernt Ove Viklunds studier av litteraturen och från samtal med forskare i Finland och Norge tyder på att platsen med hållmålningarna i Harahällan kan vara en solitär på hela taigan, barrskogsbältet, ända bort till Sibirien. Läget saknar alltså all motsvarighet inom hållmålningarnas utbredning. Det handlar om *målningar i ristningsmiljö*. Belägenheten påminner om hållristningarna exempelvis vid Nämforsen.

Det utmärkande för Harahällan under sommartid är kanske den suggestiva kraften i forsens vatten. Det finns en karaktär av musikalitet i ljudet från det brusande flödet, där nyanserna spänner från mycket kraftigt till det lågmält stilla. Även flyttblocken med målningar är påtagligt iögonfallande. De underliggande rummen utgörs av blockgrottor. En av dessa kallar Viklund för en naturlig "bubbelpool", och han säger sig aldrig någonsin ha badat så exklusivt. Han menar att det leder till gissningar om platsens själsligt renande funktion även under tiden för målningarnas tillkomst, på samma sätt som vi upplever den idag.

Den här i Volym avbildade detaljen, "Älgfigur", finns på en större hållmålning (Harahällan 1) inom en yta av 2 m bredd och 1,4 m höjd. Den återfinns på ett flyttblock omedelbart på den sidan av Nagasjöån vilken vetter mot Fjällsjö socken. Målningens längdriktning är närmast vinkelrätt mot ån och i ostnordostlig riktning. Till vänster på målningens yta finns den aktuella figuren, 27 cm lång och 9 cm hög, konturtecknad med 3-7 cm bredd. Men älgen är inte ensam, den samsas med ett tiotal andra figurer på panelen. Älgarna "går" i riktning uppströms ån, mot Nagasjön. Fem meter ostnordost och mitt i Nagasjöån ligger hållmålningen Harahällan 2, beläget inom Bodums socken. Den målningen består av fragment av en mindre älg, vilken i motsats till de andra går i riktning över ån.

Efter de senaste årens upptäckter inom socknarna Bodum, Fjällsjö och Ramsele framstår området som det särklassigt rikaste på hållmålningar i Sverige. Före upptäckterna var endast hållmålningen vid Brattforsen känd. Den totala ytan av området är cirka 3 x 2 mil, från norr till söder. Bernt Ove Viklund utgår från att ytterligare målningar går att lokalisera. Samma sak gäller grunderna efter neolitiska byggnader, av vilka 13 stycken upptäckts under senare år inom samma område. Enligt Viklund visar resultatet på ett övertygande sätt att dessa två kategorier av fornlämningar har samband med varandra. Området kan tolkas som ett basboplatsoområde där hållmålningarna ackompanjerar vinterboplatserna.

Text: Jan K Persson